

А. В. Непран

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОБОВ'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

У статті розглянуто проблеми розвитку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів в Україні, роль цього виду страхування на ринку страхових послуг. Наголошено, що нині однією з проблем, що стримують розвиток страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів, є неповне відшкодування збитків унаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Виявлено недоліки в законодавстві України стосовно страхування відповідальності власників наземних транспортних засобів, які призводять до неповного відшкодування таких збитків, та обґрунтовано необхідність розв'язання проблеми забезпечення відшкодування матеріальної шкоди при страхуванні цивільної відповідальності як однієї з обов'язкових умов розвитку страхового ринку, а також розроблення заходів, спрямованих на захист майнових інтересів потерпілих. На конкретному прикладі проаналізовано випадок, коли грошова сума, яка виплачується страховиком за умовами страхування цивільної відповідальності, не завжди покриває суму збитку. Запропоновано внести зміни до ст. 30 Закону України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів", які нададуть можливість потерпілій стороні в разі сильного пошкодження транспортного засобу вимагати з особи, винної в заподіянні шкоди, компенсації частини збитків (податку на додану вартість), не відшкодованої страховиком.

Ключові слова: ризик, страхування цивільно-правової відповідальності, дорожньо-транспортна пригода, податок на додану вартість, страховий захист, страхове відшкодування.

Табл. 2. Літ. 13.

А. В. Непран

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ОБЯЗАТЕЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ВЛАДЕЛЬЦЕВ НАЗЕМНЫХ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

В статье рассмотрены проблемы развития обязательного страхования гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств в Украине, роль данного вида страхования на рынке страховых услуг. Отмечено, что в настоящее время одной из проблем, сдерживающих развитие страхования гражданской ответственности владельцев наземных транспортных средств, является неполное возмещение убытков вследствие дорожно-транспортного происшествия. Выявлены недостатки в законодательстве Украины относительно страхования ответственности владельцев наземных транспортных средств, которые приводят к неполному возмещению таких убытков, и обоснована необходимость решения проблемы обеспечения возмещения материального ущерба при страховании гражданской ответственности как одного из обязательных условий развития страхового рынка, а также разработке мер, направленных на защиту имущественных интересов потерпевших. На конкретном примере проанализирован случай, когда денежная сумма, выплачиваемая страховщиком по условиям страхования гражданской ответственности, не всегда покрывает сумму ущерба. Предложено внести изменения в ст. 30 Закона Украины "Об обязательном страховании гражданской-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств", которые позволят потерпевшей стороне в случае сильного повреждения транспортного средства требовать с лица, виновного в причинении

© Непран А. В., 2014

ущерба, возмещения части убытков (налога на добавленную стоимость), не возмещенной страховщиком.

Ключевые слова: риск, страхование гражданско-правовой ответственности, дорожно-транспортное происшествие, налог на добавленную стоимость, страховая защита, страховое возмещение.

Andrii Nepran

ISSUES OF DEVELOPMENT OF OBLIGATORY INSURANCE OF CIVIL LIABILITY PROPRIETORS OF SURFACE TRANSPORT VEHICLES AND THE WAYS OF THEIR DECISION

The article deals with the issue of compulsory insurance of civil liability of owners of vehicles in Ukraine, the role of this type of insurance in the insurance market. It is emphasized that nowadays one of the problems which restrain the development of insurance of civil liability of vehicles owners is incomplete compensation of damages caused by a traffic accident. The author identifies shortcomings in the legislation of Ukraine concerning the insurance of liability of vehicles owners, leading to partial damages caused by the onset of a traffic accident. In this regard, the aim is to solve the problem to ensure the compensation of material losses for insurance of civil liability as a prerequisite for the development of the insurance market, and to develop measures to protect property interests of victims. In a specific example analyzed a case where the amount of money paid by the insurer under the terms of liability insurance does not always cover the amount of damage. It was proposed to make amendments to Art. 30 of the Law of Ukraine "On mandatory insurance of civil liability of owners of vehicles" which allow, in case of severe damage of the vehicle, the injured party to claim, from the person responsible for the caused damage, a compensation of the part of losses (VAT) incurred but not reimbursed by the insurer.

Keywords: risk, insurance of civil liability, adventure, tax, is on a value added, insurance defenses, and insurance compensation.

JEL classification: G20, G22.

Страхування, як система захисту майнових інтересів фізичних, юридичних осіб та держави, є обов'язковим елементом суспільства. У сучасних умовах страхування є інститутом гарантування поновлення майнових інтересів та одним із найстабільніших джерел довгострокових інвестицій. Важливу роль у розвитку страхового ринку відіграє страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів. В Україні, як і в багатьох країнах світу, в обов'язковій формі страхується відповідальність власників таких засобів. Тому для переважної більшості автовласників страхування цивільної відповідальності стає важливим інструментом захисту від будь-яких ризиків, пов'язаних із використанням автотранспорту як джерела підвищеної небезпеки.

Однією з проблем, що стримують розвиток страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів, є неповне відшкодування збитків, завданих унаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Такі випадки досить поширені в практиці страхової діяльності, утім, не врегульовані вітчизняним законодавством. Як наслідок, страхові виплати, що здійснюються страховиком у межах страхової суми за договорами страхування відповідальності при настанні страхового випадку, не повною мірою відшкодовують майнові

збитки. У зв'язку з цим цілком правомірним є порушення питання забезпечення відшкодування матеріальних збитків при страхуванні цивільної відповідальності як однієї з обов'язкових умов розвитку страхового ринку, а також розроблення заходів, спрямованих на захист майнових інтересів.

Сучасні проблеми розвитку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів в Україні досліджували, зокрема, В. Д. Базилевич, О. М. Залетов, Л. М. Лесик, А. А. Мазаракі, С. С. Осадець, Я. П. Шумелда [1–6] та ін. Віддаючи належне здобуткам цих учених, зазначимо, що окремі аспекти щодо відшкодування збитків, завданих третій особі внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, вивчені недостатньо, що, на нашу думку, пов'язано зі складністю, багатофакторністю проблеми відшкодування збитків та відсутністю її концептуальних досліджень. Отже, розроблення теоретичних засад відшкодування збитків при страхуванні відповідальності є актуальним завданням.

Метою статті є визначення сучасних проблем розвитку обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів та шляхів їх розв'язання.

Згідно з п. 24 ст. 6 Закону України “Про страхування” від 07.03.1996 № 85/96-ВР [7], в Україні здійснюється такий вид обов'язкового страхування, як страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності (*далі* — обов'язкове страхування цивільної відповідальності) має на меті забезпечення компенсації шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих унаслідок дорожньо-транспортної пригоди та захисту майнових інтересів страховальників. Об'єктом такого страхування є цивільна відповідальність власників транспортних засобів за шкоду, заподіяну третім особам унаслідок дорожньо-транспортної пригоди, а саме життя або здоров'ю фізичних осіб, майну останніх і юридичних осіб.

Обов'язкове страхування цивільної відповідальності регулюється, зокрема, Законом України “Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів” від 01.07.2004 № 1961-IV [8]; розпорядженням Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України “Про затвердження Ліцензійних умов провадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів” від 23.12.2004 № 3178 [9] та ін. Окрім того, Кабінет Міністрів України визначає форми типового договору, особливі умови ліцензування, максимальні розміри страхових тарифів або методику їх розрахунків та мінімальні розміри страхових сум, а також порядок обов'язкового страхування цивільної відповідальності.

Правовою основою страхування відповідальності власників наземних транспортних засобів, розміру та порядку відшкодування збитків є Закон України

“Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів” (далі — Закон № 1961-IV). Він регулює відносини у сфері обов’язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та спрямований на забезпечення компенсації шкоди, заподіяної життю, здоров’ю та майну потерпілих при експлуатації наземних транспортних засобів на території України. Так, пунктами 22.1, 22.2 ст. 22 Закону № 1961-IV передбачено, що при настанні страхового випадку страховик, відповідно до лімітів відповідальності страховика, відшкодовує у встановленому цим Законом порядку оцінену шкоду, яка була заподіяна в результаті дорожньо-транспортної пригоди життю, здоров’ю, майну третьої особи [8].

На нинішньому етапі соціально-економічного розвитку України автострахування посідає чільне місце серед інших видів страхування. Динаміку обсягів виплат (відшкодувань) за мінусом частки страхових виплат, компенсованих перестраховиками-резидентами, за видами страхування наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка обсягів чистих страхових премій і виплат за 2009—2011 рр., млн грн

Вид страхування	Чисті страхові премії			Чисті страхові виплати		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Автострахування (каско, ОСЦПВ, “Зелена картка”)	4981,8	5059,0	5658,1	3014,4	2538,2	2345,5
Страхування майна	1489,9	1680,8	2229,9	109,7	133,8	193,8
Страхування від вогневих ризиків	931,0	1156,3	1827,6	160,0	177,0	159,2
Страхування життя	826,9	906,0	1346,3	62,7	52,6	70,6
Медичне страхування	724,1	809,4	1087,7	550,7	632,9	752,4
Інші види страхування	3704,3	3716,2	5820,4	2158,9	2351,2	1177,7
Разом	12658,0	13327,7	17970,0	6056,4	5885,7	4699,2

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (<http://nfp.gov.ua>).

Як видно з табл. 1, станом на 31 грудня 2011 р. найбільша частка чистих страхових премій належала автострахуванню (каско, ОСЦПВ, “Зелена картка”) — 31,5 % (станом на 31 грудня 2009 р. його частка становила 39,4 %). Із грошових сум, що виплачуються страховиком при настанні страхових випадків, на автострахування припадає близько половини: у 2009 р. — 49,8 %, у 2011 р. — 49,9 %.

Таким чином, автострахування відіграє провідну роль на ринку страхових послуг. Цьому сприяє, з одного боку, обов’язкова форма страхування цивільної відповідальності, а з другого — зростання парку автомобілів. За 2000—2011 рр. кількість вантажних автомобілів в Україні збільшилася з 837,5 тис. до 1248,9 тис., легкових — із 5250,1 тис. до 6900,5 тис., пасажирських автобусів — із 140,2 тис. до 249,7 тис. [10].

Динаміка основних показників страхування автотранспорту — страхування наземного транспорту (каско), обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) та страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (за додатковими договорами) “Зелена картка” наведена в табл. 2.

Таблиця 2. Динаміка основних показників автострахування у 2009—2011 рр.

Вид автострахування	Валові страхові премії, млн грн		Валові страхові виплати, млн грн		Рівень валових страхових виплат* станом на кінець року, %	
	2009	2011	2009	2011	2009	2011
Страхування каско	3887,9	3543,2	2487,0	1382,4	64,0	39,0
ОСЦПВ	1430,9	2310,3	568,3	916,8	39,7	39,7
“Зелена картка”	252,9	299,6	71,3	99,2	28,2	33,1
Разом	5571,7	6153,1	3126,6	2398,4	56,1	39,7

* Тобто відношення валових страхових виплат до валових страхових премій.

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (<http://nfp.gov.ua>).

Як свідчать дані табл. 2, провідне місце в автострахуванні належить обов'язковому страхуванню цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. У структурі валових страхових премій його частка зростає з 25,7 % у 2009 р. до 37,5 % у 2011 р. Натомість частка страхування каско зменшилася на 12,2 в. п. Рівень валових страхових виплат зі страхування каско станом на 31 грудня 2011 р. знизився на 25 в. п., а з ОСЦПВ — практично не змінився. Загалом по автострахуванню рівень страхових виплат у 2011 р. порівняно з 2009 р. знизився на 16,4 в. п. Як зауважує Л. М. Лесик, страховикам доводиться дедалі більше сплачувати за фінансовими зобов'язаннями через зростання цін на імпорتنі запасні частини, фарби, лаки та інші матеріали, закупівельні ціни на котрі прив'язані до курсу долара чи євро [11].

Отже, валові страхові виплати з обов'язкового страхування цивільної відповідальності стабільно зростають (див. табл. 2). Відомо, що страхове відшкодування не повинне перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник. Проте на практиці грошова сума, котра виплачується страховиком за умовами страхування цивільної відповідальності, досить часто не покриває суму збитку, тож майнових втрат зазнає особа, яка постраждала від дорожньо-транспортної пригоди.

Розглянемо приклад¹. У дорожньо-транспортній пригоді (ДТП) громадянином Х (далі — відповідач) був пошкоджений автомобіль ВАЗ 21115

¹ Усі цифрові дані, зазначені в статті, взяті із фактичних матеріалів, розглянутих у суді м. Харкова.

громадянина У (*дали* — позивач). Унаслідок ДТП автомобіль позивача отримав механічні ушкодження. Відповідно до акта автотоварознавчого дослідження завдана позивачеві матеріальна шкода становить 36235 грн 97 коп., у т. ч. втрата товарної вартості — 3049 грн 05 коп. Згідно з експертним автотоварознавчим дослідженням вартість відновлюваного ремонту становить 33186 грн 92 коп. Окрім того, позивачу довелося сплатити: складання експертного дослідження — 200 грн; вартість послуг евакуатора — 400 грн; судові витрати — 179 грн 50 коп. Страховою компанією виплачено страхове відшкодування в сумі 28055 грн 77 коп.

Умови виплати страхового відшкодування за полісами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів регулюються Законом № 1961-IV та іншими нормативними актами, вказаними в п. 2.1 ст. 2 цього Закону. Відповідно до п. 1.8 ст. 1 Закону № 1961-IV страхова оцінка розміру шкоди — це визначення розміру шкоди з метою виплати страхового відшкодування [8]. Згідно зі ст. 9 Закону України “Про страхування” страхова сума — це грошова сума, в межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку; страхова виплата — грошова сума, що виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку. Розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат визначаються за домовленістю між страховиком та страхувальником під час укладання договору страхування або внесення змін до договору страхування, або у випадках, передбачених чинним законодавством. Страхове відшкодування — страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку [7].

У ст. 29 Закону № 1961-IV визначено, що у зв'язку з пошкодженням транспортного засобу відшкодовуються витрати, пов'язані з відновлювальним ремонтом транспортного засобу з урахуванням зносу, розрахованого в порядку, встановленому законодавством [8]. Згідно з порядком та умовами проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів, страхувальником відшкодовується третій особі завдана внаслідок пошкодження транспортного засобу саме пряма шкода, в якій враховується вартість пошкоджених деталей транспортного засобу на момент ДТП, а саме з урахуванням фізичного зношення транспортного засобу, а не вартість нових деталей.

Відповідно до пп. 8.6.2 Методики товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 24.11.2003 № 142/5/2092 [12], величина втрати товарної вартості нараховується в разі потреби ремонтних робіт із відновлення пошкоджених складових частин усіх типів дорожньо-транспортного засобу та до переліку

випадків, передбачених вказаною методикою, у яких величина втрати товарної вартості не нараховується, не входить. Сума спричинених збитків згідно з п. 8.2 цієї Методики включає відповідно: вартість ремонтно-відновлюваних робіт + вартість матеріалів для ремонту + вартість запасних частин + розмір втрати товарної вартості. Таким чином, сума втрати товарної вартості входить до складу спричиненої матеріальної шкоди та підлягає повному відшкодуванню згідно зі статтями 1166, 1187, 1192 Цивільного кодексу України.

Визначаючи розмір заподіяної шкоди при страхуванні наземного транспорту, суди в разі виникнення спору щодо визначення розміру заподіяної шкоди, як правило, виходять із фактичної (реальної) суми, встановленої висновком судової автотоварознавчої експертизи або відповідними документами станції технічного обслуговування (СТО), на котрій проводився ремонт автомобіля.

Відшкодуванню страховиком (страховою організацією) підлягає пряма шкода, заподіяна третій особі під час руху транспортного засобу, якщо має місце причинний зв'язок між рухом транспортного засобу та заподіяною ним шкодою. Вартість матеріального збитку, без урахування ПДВ, становить 27655,77 грн, послуг евакуатора — 400,00 грн. Розрахунок суми страхового відшкодування: 27655,77 грн + 400,00 грн = 28055,77 грн. На підставі викладеного за даним випадком страховою компанією позивачу була виплачена сума страхового відшкодування в розмірі 28055,77 грн. Таким чином, залишилися невідшкодованими 5131,15 грн, тобто сума ПДВ.

У задоволенні вимоги позивача про відшкодування 5131,15 грн, тобто суми ПДВ, яка не відшкодована страховою компанією у зв'язку з відсутністю документального підтвердження проведення ремонту транспортного засобу платником ПДВ, із відповідача суд відмовляє через відсутність правовідносин із цього предмета між позивачем і відповідачем. Окрім того, відповідач не є тією особою, що відповідає перед позивачем за такі збитки. Розглянемо це питання докладніше.

У даному випадку до виплати заявляється вартість ремонту автомобіля з урахуванням ПДВ. Зазначена сума, виходячи з умов договорів, укладених на підставі чинного законодавства та правил, розроблених кожною страховою компанією, виплачується останньою або стягується судом після надання документів про такі витрати. Страховим компаніям і судам у подібних випадках слід з'ясувати, по-перше, чи був проведений ремонт автомобіля; по-друге, чи зареєстрований надавач послуг із ремонту автомобіля є платником ПДВ.

Датою виникнення податкових зобов'язань із постачання товарів/послуг згідно з пп. "а" п. 187.1 ст. 187 Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI (ПКУ) [13] вважається дата зарахування коштів від покупця/замовника на банківський рахунок платника податку як оплата товарів/послуг, що підлягають постачанню, у разі постачання товарів/послуг за готівку — дата

оприбуткування коштів у касі платника податку, а в разі відсутності такої — дата інкасації готівки в банківській установі, що обслуговує платника податку.

Згідно з пп. 196.1.3 п. 196.1 ст. 196 ПКУ, не є об'єктом оподаткування ПДВ операції з надання послуг зі страхування, співстрахування або перестрахування особами, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності відповідно до закону, а також пов'язаних з такою діяльністю послуг страхових (перестрахових) брокерів та страхових агентів. Таким чином, страхова компанія, надаючи послуги зі страхування, у разі настання страхового випадку виплачує страхову виплату, розмір котрої визначається на підставі розміру матеріального збитку, розрахованого шляхом проведення відповідної експертизи.

Враховуючи те, що відповідно до пп. 196.1.3 п. 196.1 ст. 196 ПКУ виплата страхових платежів не є об'єктом оподаткування ПДВ, операція з отримання таких страхових платежів чи з їх виплати не змінює суму податкового кредиту або податкових зобов'язань ані в застрахованій особі, ані у страховій компанії (страховика). Крім того, у разі надання страховими агентами та страховими брокерами послуг зі страхування та перестрахування, за умов наявності відповідної ліцензії, об'єкта оподаткування в даних суб'єктів підприємницької діяльності не виникатиме. Інші послуги, які надаються такими суб'єктами підприємницької діяльності (наприклад, надання консультаційних, інформаційних, експертних послуг) або іншими суб'єктами страхової діяльності, котрі не мають відповідної ліцензії, підлягають оподаткуванню ПДВ на загальних підставах.

Разом із тим розрахунок сум таких страхових виплат може передбачати розмір компенсації послуг із відновлення (ремонт) майна, якому завдано збитків з урахуванням ПДВ. Відповідно до пп. "б" п. 185.1 ст. 185 ПКУ операції з постачання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України (визначається за правилами, встановленими ст. 186 ПКУ), є об'єктом оподаткування ПДВ. Тобто послуги з ремонту автомобіля, що потрапив у ДТП, є об'єктом оподаткування цим податком незалежно від того, за рахунок чого платникові податку, який здійснює такий ремонт, надходить на його рахунок компенсація витрат на проведення такого ремонту: чи у вигляді страхових виплат від страхової компанії, чи у вигляді покриття франшизи від страховальника, та підлягають оподаткуванню ПДВ у загально-встановленому порядку за ставкою, що діє на момент виплати відшкодування (наприклад, 19 %).

А тому, якщо страхові суми спрямовуються страховою компанією або потерпілим на придбання в платника ПДВ послуг із ремонту, заміщення, відтворення застрахованого об'єкта чи товарно-матеріальних цінностей, які мають бути використані в процесі його ремонту (запчастини та інші витратні матеріали тощо), таке придбання здійснюється з урахуванням сум ПДВ, котрі

включаються до вартості ремонту, та виділяються особою, яка здійснює такий ремонт, окремим рядком у розрахункових документах.

У разі якщо придбання страховою компанією або потерпілим послуг із ремонту, заміщення, відтворення застрахованого об'єкта чи товарно-матеріальних цінностей, що мають бути використані в процесі його ремонту (запчастини та інші витратні матеріали тощо), здійснюється в особи, яка не є зареєстрованим платником ПДВ, то таке придбання здійснюється без урахування сум цього податку, оскільки особа, не зареєстрована платником ПДВ, не має права нараховувати та виділяти окремим рядком суму цього податку.

Враховуючи викладене, надання послуг зі страхування не є об'єктом оподаткування ПДВ, отже, при виплаті страхових відшкодувань безпосередньо потерпілим цей податок не нараховується. До реальних витрат потерпілого ПДВ може бути включений лише за умови документального підтвердження проведення ремонту транспортного засобу платником цього податку або перерахування суми страхового відшкодування безпосередньо на рахунок СТО, котра є платником ПДВ.

Судова практика (наприклад, рішення Святошинського районного суду м. Києва по справі № 2-1918-1/09, рішення Вишгородського районного суду Київської області по справі № ½-3114/2009, рішення Обухівського районного суду Київської області по справі № 2-53/09, рішення Господарського суду м. Києва по справі № 32/707, що залишені без змін) показує, що обов'язок сплати ПДВ виникає у страхової компанії з дати надання послуг із проведення ремонту пошкодженого майна особою, яка є платником цього податку. Тому суди відмовляють потерпілим у стягненні ПДВ у разі відмови надати документи, що підтверджують проведення ремонту транспортного засобу платником ПДВ.

Системне тлумачення наведених положень чинного законодавства дає підстави для висновку, що в разі пошкодження транспортного засобу розмір шкоди, завданої транспортному засобу, що підлягає відшкодуванню страховиком, визначається виходячи з оцінки вартості витрат власника пошкодженого транспортного засобу у зв'язку з проведенням відновлювального ремонту. При цьому розмір реальних витрат власника на відновлювальний ремонт транспортного засобу збільшується на суму ПДВ лише в тому разі, коли власник оплачує послуги з ремонту чи товари, потрібні для ремонту, суб'єкту господарювання, який є платником зазначеного податку.

Утім, у нашому прикладі ситуація ускладнюється тим, що внаслідок ДТП транспортний засіб був пошкоджений значною мірою (на 82,4 % його вартості на момент аварії). Деякі пошкодження, завдані транспортному засобу, не можуть бути усунені (приміром, деформація кузова), а його подальша експлуатація відбуватиметься із втратою споживчої вартості (прискорена корозія, ведення в бік навіть за рівної дороги, збільшення витрат палива

тощо). У таких випадках (за значних пошкоджень) власники транспортних засобів змушені їх продавати. У підсумку, сума страхового відшкодування (28055,77 грн), отриманого від страхової організації, не покриватиме реальних збитків (33 186,92 грн). У нашому прикладі це сума ПДВ (5131,15 грн), або 18,6 % страхового відшкодування.

Потерпіла особа матиме право на відшкодування повної вартості пошкодженого автомобіля лише в разі, якщо транспортний засіб визнано фізично знищеним. Згідно з п. 30.2 ст. 30 Закону № 1961-IV, якщо транспортний засіб вважається знищеним, його власнику відшкодовується різниця між вартістю транспортного засобу до та після ДТП, а також витрати на евакуацію транспортного засобу з місця ДТП.

Отже, якщо транспортний засіб сильно пошкоджено, але він не вважається фізично знищеним, позивач не може відшкодувати через суд ці збитки з відповідача у зв'язку з відсутністю правовідносин із цього предмета між позивачем та відповідачем. Не виплачують суму цих збитків і страхові компанії — через відсутність документального підтвердження проведення ремонту транспортного засобу платником ПДВ. Унаслідок правової недосконалості законодавства потерпіла особа в такому випадку (в разі серйозного пошкодження, але не фізичного знищення автомобіля) не в повному обсязі отримує страхове відшкодування. На нашу думку, в разі недостатності страхової виплати (страхового відшкодування) для повної компенсації завданої шкоди суди на підставі ст. 1194 Цивільного кодексу України повинні мати право стягнути з винної особи, яка застрахувала свою цивільну відповідальність на користь потерпілої особи, різницю між фактичним розміром шкоди та страховою виплатою (страховим відшкодуванням).

Для отримання відшкодування (в розмірі ПДВ) майнових втрат потерпілою особою необхідне виконання таких умов:

1) транспортний засіб має бути сильно пошкодженим, але не повністю фізично знищеним. Визначати такий стан пропонується на підставі товарознавчої експертизи, при цьому доцільно встановити мінімальну й максимальну величину (у відсотках від вартості транспортного засобу на момент аварії) майнових збитків, завданих унаслідок страхового випадку (ДТП) третій особі, що може становити від 60 до 80 % вартості транспортного засобу на момент аварії;

2) власник транспортного засобу не має наміру проводити ремонт транспортного засобу. Це повинен засвідчувати договір про його продаж (купівлю-продаж). У протилежному випадку (в разі ремонту транспортного засобу на СТО, яка не є платником ПДВ) потерпіла особа отримує страхове відшкодування в розмірі, більшому за розмір завданого збитку, що суперечить головному принципу страхування: страхове відшкодування (за винятком страхування життя) не повинне приносити потерпілій особі прибуток.

Для розв'язання окресленої проблеми пропонуємо внести зміни до ст. 30 Закону України “Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів”, доповнивши її такими пунктами:

30.3. Транспортний засіб вважається сильно пошкодженим, якщо сума збитку становить 60 відсотків і більше від його вартості на момент страхового випадку; при цьому його технічні характеристики при проведенні ремонту не відповідають його характеристикам на момент настання страхового випадку.

30.4. Якщо транспортний засіб визнано сильно пошкодженим, і його власник не має наміру його експлуатувати надалі, що засвідчується документом про передачу прав власності на транспортний засіб, власник має право на відшкодування частини суми збитків (податку на додану вартість) з особи, винної в завданні збитків.

Пропоновані зміни жодним чином не вплинуть на розміри страхових виплат, які здійснюються страховиком у межах страхової суми за договорами страхування відповідальності при настанні страхового випадку. Водночас вони нададуть можливість потерпілій стороні у випадку сильного пошкодження транспортного засобу, коли навіть у разі проведення ремонту технічні характеристики автомобіля будуть значно гіршими, ніж до настання страхового випадку, вимагати з особи, винної в заподіянні шкоди, компенсації частини збитків (податку на додану вартість), не відшкодованої страховиком.

Список використаних джерел

1. *Базилевич В. Д.* Страхова справа : монографія / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. — 5-е вид., стер. — К. : Знання, 2006. — 352 с.
2. *Залетов О. М.* Страхування UA : навч. посіб. / О. М. Залетов. — К. : МА “BeeZone”, 2003. — 320 с.
3. *Лесик Л. М.* Досвід застосування в Україні обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів / Л. М. Лесик // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 6. — С. 231—234.
4. Страхувий ринок України: стан та перспективи розвитку / С. О. Булгакова та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — К., 2007. — 460 с.
5. Страхування : підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець ; Київ. нац. екон. ун-т. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К., 2002. — 599 с.
6. *Шумелда Я. П.* Страхування : навч. посіб. / Я. П. Шумелда. — 2-е вид., розшир. — К. : МА “БІЗОН”, 2007. — 378 с.
7. Про страхування : закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.
8. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : закон України від 01.07.2004 № 1961-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.
9. Про затвердження Ліцензійних умов провадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : розпорядження Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від

23.12.2004 № 3178 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1654-04>.

10. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Держ. служба статистики України. — К., 2013. — 552 с.

11. *Лесик Л. М.* Тенденції та проблеми розвитку ринку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів в умовах економічної кризи / Л. М. Лесик // *Актуальні проблеми економіки*. — 2010. — № 2. — С. 218.

12. Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів : затв. наказом Міністерства юстиції України від 24.11.2003 № 142/5/2092 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1074-03/page>.

13. Податковий кодекс України : закон України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.